

The Experience of Refugeeism and Its Portrayals

The current social significance of this issue is clear. The sources of subsequent waves of refugees are military conflicts, ecological catastrophes and economic inequalities, and the history of Europe and the world is full of examples of such events at smaller or larger scales that found their way into literary and artistic creation.

The refugee experience is often the source of traumatic events, but sometimes it also happens to be – as testified by those who have been exiled and refugees – the beginning of artistic creation (or its significant evolution), or of reconfiguration of old and assimilation of new cultural codes and aesthetics. It is not a coincidence that Józef Wittlin wrote in 1959 about *Nędze i blaski wygnania* (Misery and Glory of Exile).

There are also other approaches at play, built on myths or – quite the contrary – on anti-myths; factographical and counter-factual narratives; stories focusing on the collective fate or individual biographies. Some of the narratives come together to form the founding myths of imagined communities, others exemplify critical conversations with the old myths. All of these decontextualisations and recontextualisations of plots that create a symbolic universe are initiated as a result of ‘relocation’ of their authors into new cultural spaces.

Doświadczenie uchodźstwa i jego obrazy

O społecznej wadze problematyki uchodźstwa nie trzeba współcześnie nikogo przekonywać. Źródłem kolejnych uchodźczych fal, jakie obserwujemy w różnych rejonach świata, są wojny, katastrofy ekologiczne i nierówności ekonomiczne. Także historia Europy pełna jest przykładów takich mniej lub bardziej masowych i długotrwałych wydarzeń. Niemal zawsze znajdują one odzwierciedlenie w tekstach literackich i artystycznych. Doświadczenie uchodźcze jest często źródłem traumatycznych przeżyć, ale niejednokrotnie także – co potwierdzają losy osób wygnanych i uciekinierów – początkiem twórczości (lub jej znaczącej ewolucji), rekonfiguracji starych oraz asymilacji nowych kodów kulturowych i estetyk. Nieprzypadkowo Józef Wittlin pisał niegdyś o *Nędzach i blaskach wygnania* (1959). W grę wchodzi tu także ujęcia mityzujące lub – przeciwnie – zbudowane wokół kategorii antymitu; narracje faktograficzne i kontrfaktyczne; opowieści skoncentrowane wokół losu zbiorowości i biografii jednostki. Niektóre z tych narracji układają się w mity założycielskie wspólnot wyobrażonych, inne niosą przykłady krytycznych konwersacji ze starymi mitami. Wszystkie te dekontekstualizacje i rekontekstualizacje fabuły, składających się na uniwersum symboliczne, inicjowane są w wyniku „przeniesienia” ich autorów i autorek w nową kulturową przestrzeń.

It is also of interest how subsequent generations discover and confront the refugee experience of their parents and grandparents; how the assimilation processes go and how a certain refugee 'isolationism' develops and consolidates.

No less important is the issue of the relationship between the refugees and the hosts of the countries, regions and local places where they seek either temporary or permanent shelter. The influx of people from either alien cultures or related ones forces the natives to reconfigure the notions of hospitality and the established approaches to the other. The societies of migration destinations, their literature and book markets open up towards and close themselves to refugees in multiple ways.

The excerpt quoted above comes from the letter sent out to literature and culture scholars both in Poland and around the world by the editorial office of "Porównania." We were hoping the topic would garner interest. The massive response to our invitation to create a monographic journal issue exceeded our wildest expectations. We had received a large number of submissions, thus making the necessary selection process difficult. We would like to apologize to those whose submissions were rejected – mainly due to the limited page count of the journal. We hope that there will be a future opportunity to return to the topic of refugeeism.

From among the submissions, we selected those which provided a broad approach to literary representations of refugeeism, rather than those devoted to individual works or a relatively small text corpus. The proposals we selected offer a cross-sectional approach and focused on a historically, territorially, existentially, anthropologically and discursively important theme or issue related to the experience of refugeeism – which ultimately always fulfills itself in individual lived experiences of exile, uprooting, flight and attempts to adapt to a new cultural space and a new life. It was important to us that this issue and the articles collected therein present refugee episodes taking place at different points in time and in different geographical spaces – therefore including various historical and socio-political contexts.

We wanted the articles to be concerned with the fate of numerous ethnic, religious and geographical groups, to tell real and imagined stories, as well as to relate to different aesthetic and figurative aspects of the subject matter.

As a result, this will be an opportunity to read about contemporary traces of, as well as the methods for ethnographic preservation of the heritage of, the Olenders – 16th-century religious refugees from the Netherlands, and, in later

Interesujące jest także, w jakiej mierze kolejne pokolenia odkrywają i konfrontują się z doświadczeniem uchodźczym rodziców i dziadków. W jaki sposób przebiegają procesy asymilacyjne, a – z drugiej strony – w jakich trybach rozwija się i utrwała swoisty uchodźczy „izolacjonizm”.

Nie mniej ważna wydaje się kwestia relacji pomiędzy przybyszami i gospodarzami ojczyzn, krain, miejsc, w których uchodźcy szukają chwilowego lub długotrwałego schronienia. Napływ osób z obcych kulturowo przestrzeni, ale także z obszarów połączonych pokrewną tradycją, zmusza autochtonów do przekonfigurowania pojęcia gościnności i utrwalaonych sposobów podejścia do Innego. Społeczeństwa miejsc docelowych, ich literatura i rynek książki na różne sposoby otwierają się i zamykają na uchodźców.

Zacytowany wyżej fragment pochodzi z listu, jaki ponad rok temu redakcja „Porównań” skierowała do badaczy literatury i kultury w Polsce i na świecie. Liczyliśmy na zainteresowanie tematem. Odzew, z jakim spotkało się zaproszenie do udziału we wspólnym tworzeniu monograficznego numeru czasopisma, przeszedł nasze najśmielsze oczekiwania. Otrzymaliśmy ogromną liczbę zgłoszeń, stając przed trudnym zadaniem dokonania koniecznej selekcji. Wypada w tym miejscu przeprosić tych z Państwa, z których propozycji musieliśmy zrezygnować, kierując się przede wszystkim ograniczonymi rozmiarami zeszytu. Mamy nadzieję, że będzie w przyszłości okazja, by do tematu uchodźstwa powrócić.

Spośród nadesłanych zgłoszeń wybraliśmy te, które wykazywały relatywnie szerokie podejście do tematu literackich reprezentacji uchodźstwa, a więc nie koncentrowały się na pojedynczym utworze lub stosunkowo wąskim korpusie tekstów. Podążaliśmy za propozycjami, które wydawały się oferować spojrzenie przekrojowe, te, które stawiały w centrum obserwacji ważny historycznie, terytorialnie, egzystencjalnie, antropologicznie i dyskursywnie motyw lub problem związany z doświadczeniem uchodźstwa, spełniającym się koniec końców zawsze w indywidualnym przeżyciu wygnania, wykorzenienia, ucieczki, prób adaptacji do nowej kulturowej przestrzeni i nowego życia. Zależało nam również bardzo, by zebrane w numerze teksty opowiadały o epizodach uchodźczych mających miejsce w różnym czasie i w różnych geograficznych przestrzeniach, a więc także w odmiennych kontekstach historycznych i społeczno-politycznych. Chcieliśmy, by dotyczyły losów możliwie zróżnicowanych grup etnicznych, wyznaniowych, środowiskowych. By powiadały historie prawdziwe i wyobrażone. By odnosiły się do odmiennych estetycznych i figuratywnych aspektów zagadnienia.

centuries, those displaced from German states – relics discussed in the context of reflections on contemporary discourses of cultural heritage. Additionally, we will study the issues of expropriations and displacements caused by extensions of coal mines in Poland.

The readers will have a chance to peruse fascinating linguistic considerations regarding the lexeme *uchodźca* (refugee) and its derivatives, found in Polish lexicography and corpus texts, as well as learn about the fate of German refugees who took part in a series of forced marches from their homes in Lower Silesia and East Prussia at the end of the Second World War, thus discovering the perhaps indelible feeling of tension between knowledge and emotions experienced by those who, having inherited the memory of these traumatic events, recount them years later by immersing themselves in complex processes of re-discovery and (self-)therapy.

The readers will learn about the ways in which emigration-related issues were tackled in the Paris-based “Kultura” (Culture) monthly and compare the approaches taken by Józef Wittlin and Emil Cioran in dealing with the experience of exile. We will visit Israel, Turkey, the present-day refugee camps for Ukrainians, as well as the “re-remembered” Masuria and Romani caravans. We will examine the possessions of refugees from Syria, Sudan and Mali, and reflect on the rules governing the post-migration world, the existence of which evokes ever new literary formulas for experiencing and presenting the life of a refugee. And finally, the readers will be able to challenge the accuracy and appropriateness of literary approaches undertaken by contemporary poets, who are aware of the immense importance of this experience found in individual biographies – their own or those of others.

We hope that the series of case studies collected in this issue of “Porównania” will form a sort of map of the fate of refugees, which unfolds itself in different historical, geographical and socio-political contexts, yet strikingly similar in existential, anthropological and philosophical terms. We trust that we were successful in outlining a multifaceted array of artistic representations of the matter of our interest.

Agata Stankowska

W efekcie czytelnik prezentowanego zeszytu będzie miał okazję zarówno przeczytać o współczesnych śladach i sposobach etnograficznego zabezpieczania dziedzictwa Olendrów – szesnastowiecznych uchodźców religijnych z Niderlandów, a w wiekach kolejnych także przesiedleńców z państw niemieckich – tj. reliktyw komentowanych w perspektywie namysłu nad współczesnymi dyskursami dziedzictwa kulturowego, jak i przyjrzeć się problematyce przymusowych wywłaszczeń i wysiedleń związanych z rozbudową kopalń węgla brunatnego w Polsce. Pozna fascynujące językoznawcze rozważania dotyczące leksemu *uchodźca* i wyrazów pochodnych, poświadczanych przez leksykografię polską i teksty korpusowe, ale też pochyli się nad losem uczestników uchodźczych marszów niemieckich mieszkańców Dolnego Śląska i Prus Wschodnich pod koniec II wojny światowej, odkrywając nieusuwalne być może napięcie między wiedzą a emocją, jakie towarzyszy tym, którzy – dziedzicząc pamięć o traumatycznych wydarzeniach – opowiadają o nich po latach, zanurzając się w skomplikowanych procesach odpoznawania i (auto)terapii. Będzie miał okazję dowiedzieć się o sposobach przedstawiania problematyki emigracyjnej na łamach paryskiej „Kultury” i porównać sposoby radzenia sobie z doświadczeniem wygnania przez Józefa Wittlina i Emila Ciorana. Odwiedzi Izrael, Turcję czy współczesne obozy dla uchodźców z Ukrainy, ale też wyobrażone „odpamiętywane” Mazury i cygańskie tabory. Przypatrzy się przedmiotom przechowywanym przez uchodźców z Syrii, Sudanu i Mali oraz zaduma nad regułami rządzącymi postmigracyjnym światem, którego istnienie ewokuje coraz to nowe literackie formuły przeżywania i przedstawiania uchodźczego doświadczenia. Zapyta o trafność i stosowność literackich gier, które podejmują współcześni poeci, świadomi niezmiernie wagi tego doświadczenia w jednostkowych biografiiach, własnych lub cudzych.

Mamy nadzieję, że szereg studiów przypadków zebranych w prezentowanym numerze „Porównań” układa się w coś w rodzaju mapy uchodźczych losów, realizujących się w bardzo odmiennych porządkach historycznych, geograficznych i społeczno-politycznych, a jednocześnie – losów porażająco podobnych w wymiarze egzystencjalnym, antropologicznym i filozoficznym. Ufamy też, że udało się nam zarysować wielostronną panoramę artystycznych przedstawień interesującego nas zagadnienia.

Agata Stankowska